

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ
ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МИСТЕЦТВ УКРАЇНИ

**КУЛЬТУРОЛОГІЯ
ТА СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ:
ІННОВАЦІЙНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ**

CULTURAL STUDIES
AND SOCIAL COMMUNICATIONS:
INNOVATION STRATEGIES OF DEVELOPMENT

**Матеріали міжнародної наукової конференції
(26–27 листопада 2020 року)**

Proceedings of the International Scientific Conference
(November 26–27, 2020)

Харків, ХДАК, 2020

О. В. Куту

**OPEN SCIENCE ТА МЕДИЧНІ БІБЛІОТЕКИ:
НОВІ ВИКЛИКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ**

О. V. Kuts

**OPEN SCIENCE AND MEDICAL LIBRARIES: NEW CHALLENGES
IN INFORMATION SERVICE**

Open Science (OS, Відкрита наука) підвищує ефективність дослідницької діяльності та прискорює відкриття, зокрема біомедичні, забезпечуючи доступ до процесів та результатів наукових досліджень найширшому колу потенційних користувачів. Традиційна система поширення наукових знань не сприяє відкритості науки. Модель, що базується на передплаті журналів, не підтримує наскрізні процеси дослідження. Головна перешкода полягає у фінансовому чиннику — майже 75 % опублікованих наукових статей доступні науковцям лише за плату. Тобто потенційний вплив опублікованих результатів наукових досліджень ніколи не реалізується повністю через фінансові обмеження.

З точки зору розповсюдження наукової інформації OS виходить за межі передачі знань, фактів, ідей учасникам комунікаційної взаємодії. Роблячи всі кроки процесу дослідження прозорими для суспільства, OS створює умови для залучення до процесу творчості різних і часто більш широких соціальних груп. OS — соціальне та культурне явище, спрямоване на відновлення основних принципів наукових досліджень, воно не є альтернативною формою обміну знаннями. OS впливає на весь процес створення знань та є своєрідною формою соціальної організації, побудованою на основі цифрових технологій, яка спрямована на підвищення швидкості накопичення знань у суспільстві, і, отже, на темпи розвитку, спричинені дослідницькою діяльністю. Рушійною силою OS є некомерційні організації, науковці та їх професійні об'єднання, неформальні групи, бібліотеки (особливо академічні), університети, фонди, державні установи та приватні особи.

OS часто визначається як багатоаспектне поняття, що охоплює відкритий доступ до публікацій, відкриті дані досліджень, програмне забезпечення з відкритим кодом, відкриту співпрацю, відкриту експертну оцінку, відкриті блокноти, відкриті освітні ресурси, краудфандинг досліджень. Досвід роботи зарубіжних медичних бібліотек свідчить, що вони віддають перевагу в нарощуванні потенціалу Open Access (OA, відкритий доступ) та Open Data (OD, відкриті дані). OD — вільний доступ до сховищ із необробленими даними, сценаріями робочих процесів та методологією, що використовувалися в ході емпіричних досліджень. Сучасні бібліотеки, зокрема й медичні, стикаються з проблемами розуміння складних робочих процесів та методологією, що використовуються під час емпіричних досліджень. Зарубіжна практика демонструє, що академічні медичні бібліотеки займаються архівуванням не лише результатів, але й емпіричних даних наукових досліджень. Водночас архівування та організація використання великих масивів даних (Open Big Data) вимагають від бібліотек опанування технологіями управління дослідницькими даними (RDM, Research Data Management). RDM — складна діяльність, що поєднує кураторство даних, яке є важливою частиною архівування та збереження даних для повторного використання. У зарубіжних медичних бібліотеках, зокрема

в академічних, інвестують ресурси для кураторства даними досліджень. Їх підтримка вимагає від бібліотекарів постійного підвищення кваліфікації, щоб надавати інтелектуально ємні послуги управління дослідницькими даними (обмін даними, повторне використання даних, збір даних, візуалізація даних, збереження даних та кураторство ними).

Базовими комунікаційними установами, що забезпечують інформаційний супровід наукової спільноти, є бібліотеки ЗВО. Останніми роками продуктивна співпраця між OS та академічними бібліотеками суттєво поглиблюється в бік підтримки інформаційної грамотності науковців, розвитку культури відкритості в науковій комунікації, просуванні моделі «відкритого видавництва», відкритості колекцій, підвищення якості інформаційних сервісів. Учені і бібліотеки співпрацюють, і дослідники сподіваються на бібліотеки, щоб рекламувати свою дослідницьку роботу, а також забезпечувати її захист через закон про авторське право. Бібліотеки підвищують обізнаність про дослідницьку роботу вчених та поширюють інформацію, що міститься в них. Бібліотеки ЗВО все швидше стають альтернативними видавцями, завантажуючи результати наукових досягнень до інституційних цифрових сховищ.

Серед світових медичних бібліотек лідером у вирішенні проблем з покращення доступу до швидко зростаючих обсягів даних і результатів біомедичних досліджень є United States National Library of Medicine (NLM, Національна медична бібліотека США). NLM проводить велику роботу в галузі біомедичних інформаційних технологій, розробляє інноваційні засоби управління та аналізу великих сховищ даних. Найвідоміші проекти NLM, згідно з концепцією OS: Pub Med, Pub Med Central, Gen Bank, BLAST, ClinicalTrials.gov, Ref Seq та ін. NLM активно досліджує можливості ефективної організації повторного використання наборів біомедичних даних, розробляє відповідні показники, визначає стимули для науковців щодо участі в управлінні великими даними.

За результатами аналізу досвіду роботи українських медичних бібліотек можна стверджувати, що їх послуги, на жаль, обмежуються консультаціями з питань відкритого доступу, посиланнями на відкриті медичні ресурси, довідковою інформацією про імідж науковців в Інтернеті та наукові метрики. На сайтах вітчизняних медичних бібліотек немає добре структурованих розділів з інформацією про RDM. Наукові бібліотеки медичних ЗВО України також зосереджують свою увагу на побудові та підтримці інституційних репозиторіїв, які складаються з журнальних статей, монографій та навчальних матеріалів і не містять необроблених даних досліджень (робочих нотаток, методологій, практичних лабораторних вимірювань, аудіозаписів тощо).

У зв'язку з цим вітчизняним бібліотекам необхідно суттєво поглиблювати знання з питань OS, впроваджувати актуальні нині RDM-послуги для підвищення якості інформаційного обслуговування науковців. Слід зважати на те, що провідні зарубіжні медичні бібліотеки, окрім традиційних інформаційних послуг, надають послуги з управління даними досліджень і навіть співпрацюють у науково-дослідних проектах дослідників своїх університетів. Унаслідок цих тенденцій відбуваються глибока трансформація та інтелектуалізація діяльності медичних бібліотек, які стають активними учасниками всіх етапів реалізації наукових досліджень.